

УИЛЬЯМ ШЕКСПИР АСАРЛАРИДА АЁЛ ОБРАЗИ

Бўриева Наргиза Қўчқаровна PhD,

ЖДПИ, Инглиз тили назарияси

ва ўқитиш методикаси кафедраси мудири

***Аннотация:** Шекспир асарларида аёлларни намойиш этиши унинг аёлларга бўлган муносабатини ва уларнинг жамиятдаги ўрнини кўрсатади. Шекспирдаги аёл ролларининг турларига назар ташласак, Шекспир даврида аёлларнинг эркинлиги эркакларникига қараганда камроқлигини сезиш қийинмас. Ушбу мақолада Шекспир асарларидаги аёллар образи ва уларнинг жамиятда тутган ўрни хусусида сўз боради.*

***Калит сўзлар:** гендер, театр, жасорат, зўравонлик, драма.*

КИРИШ

Маълумки, Шекспирнинг фаол йилларида аёлларнинг сахнага чиқарилишига йўл қўйилмаган. Унинг Дездемона ва Жульетта сингари барча машҳур аёл роллари аслида бир вақтлар эркаклар томонидан ижро этилган.

Уильям Шекспирнинг кўплаб драмаларида аёллар сюжетни олдинга силжитишда асосий рол ўйнайди. Бу аёллар, айниқса, Шекспирнинг фожеаларида бошқа шахсларнинг реакциялари аёлларнинг ҳаракатларига боғлиқ бўлган воқеалар ривожланиб борадиган драманинг катализаторига айланади. Ушбу ролни “Отелло”даги Дездемона ва “Макбет” даги Макбет ўзларининг обрўли спектаклларида ижро этишади. Иккала аёл ҳам худди

шунга ўхшаш ролларни бажаришади, гарчи уларнинг характерлари жуда бошқача. Дездемона Отеллога турмушга чиққандан сўнг, деярли стереотип аёлга айланади. Ушбу янги шахс унга салбий таъсир қилади, чунки бу оқибатда унинг халок бўлишига олиб келади. Бошқа томондан, Макбет хоним шахсий манфаати учун эркакга ўхшаб ҳаракат қилиб, жинс йўналишларини хиралаштиради. Аммо, Дездемона сингари унинг шахсияти унинг ўлимига олиб келади. Шекспир Дездемона ва Макбет хоним муҳим сюжет қурилмалари ва гендер роллари тажриба ўтказиш учун фойдаланади. Кейин унинг аёл образлари Елизавета жамиятининг одатлари ва аёлларининг қарашларини нозик танқидчиларига айланади. Ўрта асрлардан Елизавета даврига ўтиш жуда муҳим аҳамиятга эга бўлди. Шекспир давридаги аёллар учун лаҳза, Джудид Кук ёзганидек агар позицияси Тюдор ва Англиянинг Яков шахридаги дастлабки аёллари бугунги кунга келиб ҳавас қилар эдилар, ҳақиқатан ҳам уларнинг таъсири жуда сезиларли эди. Умуман олганда уларнинг аҳволи яхшиланди. XVI асрда кескин. Қиролича Еливета I тахтда ўтирганида аёллар баъзи ҳаракатлар учун кенгроқ қабул қилишни бошдан кечирдилар. Мария I ва Елизавета I ларининг ҳокимият тепасига келиши аёлларни ҳукмронлик қилган ижобий, ўзига ишонган аёл намуналарини таъминладилар.

АСОСИЙ ҚИСМ

Уйғониш даврини Англия қатъият билан ва баъзан темир қўл билан тахтда кучли аёллар бўлганида олийжаноб аёллар ўсишни бошдан кечирдилар. Дастлабки асарларда таъқиқланган ижтимоий мақбул ҳаракатлар

бу спектаклларни ташриф буюришни ўз ичига олади. Театрга бориш Елизавета I давридан бери кенг қабул қилинди, зеро Елизавета театрнинг ашаддий тафдори эди. Адабиётшунос Райт фикрига кўра: “Аёллар театрға ташриф буюришди, гарчи улар ҳали ҳам бирон бир спектаклда иштирок эта олмасаларда, кўпинча уй бекалари ҳақида театрлаштирилган шавқатсиз ҳазиллардан ўзларини топарди”, аёллар сахнада рол ижро эта олмаганликлари учун сахнада ҳақиқий ҳаёт тасвирланган ўйинда улар кузатувчилар, ҳакамлар ва бўлишган. Шекспир жамиятдаги бу ўзгаришлардан хабардор эди ва ўзгарувчан замонда унинг асарлари учун аёллар илхом сифатида фойдаланилган. Райт шундай дейди: Шекспир жуда билимдон ва зукко ёзувчи бўлмаганида, озод, хайратланарли аёллар сиймосини яратиб дунёга машхур бўлмаган бўлар эди. Баъзи аёлларни деярли эркаклар сингари кучли ва иродали қилиб яратди. Шекспирнинг спекаҳтакларида аёлларни намоиш этиши унинг аёлларға бўлган муносабатини ва уларнинг жамиятдаги ролларини намоиш этади.

Шекспир асарларида аёллар талқини.

Шекспир пьесаларидаги аёллари кўпинча камситилади. Уларнинг ижтимоий роллари аниқ чекланган бўлсада Бард аёллар атрофидаги эракларға қандай таъсир қилиши мумкинлигини кўрсатди. Унинг пьесаларида ўша даврдаги юқори ва қуйи синф аёллари ўртасидаги таҳминлар фарқи кўрсатилган. Туғилган аёллар оталар ва эрлар ўртасида ўтказиладиган “мол-мулк” сифатида тақдим этилади. Кўпгина ҳолларда улар, ижтимоий жиҳатдан чекланга ва атрофдаги дунёни мустақил ўрганишга

қодир эмаслар. Ушбу аёлларнинг аксарияти ҳаётларида эркаклар томонидан мажбурланган ва назорат қилинган. Қуйи табақада туғилган аёлларга ўз ҳаракатларига кўпроқ эркинлик берилди, чунки улар юқори табақа аёлларидек унчалик муҳим эмасди.

Шекспир асарларида аёллар билан муносабат.

Кенг маънода пастки табақа аёллари тартибсиз ҳаёт кечиришганини гувоҳи бўлиш мумкин. Шекспир уларга жинсий ҳаётини ўрганиш учун кўпроқ эркинлик беради. Эҳтимол уларнинг паст даражалари уларни ижтимоий жиҳатдан зарарсиз қилади. Бироқ, Шекспирнинг спектаклларида аёллар ҳеч қачон мутлақо эркин эмаслар: агар эрлар ва оталар эгалик қилмаса, паст даражадаги кўплаб белгилар уларнинг иш берувчиларига тегишли. Жинсий ҳаёт ёки истак Шекспир аёллари учун ўлим оқибатларига олиб келиши мумкин. Масалан, Дездемона ўз эҳтиросига эргашишни танлади ва Отеллога турмушга чиқиб отасидан воз кечди. Кейинчалик бу эҳтирос унга қарши ишлатилган, яъни ёвуз Яго томонидан ёлғон зинода айбланиб, Отеллога содиқлигини ишонтириши жуда қийин бўлди ва отасига қарши туришни танлаган жасорати охир-оқибат унинг рашкчи севгилиси кўлида ўлимига олиб келади. Шекспирнинг баъзи асарларида жинсий зўравонлик ҳам муҳим рол ўйнайди. Бу айниқса, Титус Андрониксда Лавиния зўравонлик билан зўрланган ва иффати топталган. Унинг тажовузкорлари унинг тилини кесиб, унинг хужумчиларига исм беришга йўл қўймасликлари учун қўлларини кесиб олишди. У уларнинг исмларини ёзишга қодир бўлганидан кейин, отаси унинг шарафини сақлаб қолиш учун уни ўлдиради.

Кучли аёллар

Шекспир асарларида хокимият тепасидаги аёлларга нисбатан ишончсизлик билан қарашади. Уларнинг ахлоқи шубҳали, масалан, Ҳамлетдаги Гертруда эрининг қотил акасига турмушга чиқади ва Макбет хони эрини қотилликка мажбур қилади. Бу аёллар тез-тез атрофдаги эркакларникига тенг ёки ундан устун бўлган кучга бўлган иштиёқни намоён этишади. Айниқса, Макбет хоним эркак ва аёл ўртасидаги зиддият сифатида қаралади. У шуҳратпарастлик каби кўпроқ “эркакка” нисбатан оналик раҳм-шафқатига ўхшаш одатий “аёллик” хусусиятларидан воз кечади. Бу эса унинг оиласини бузилишига олиб келади. Ушбу аёллар учун уларнинг ҳийла-найранглари учун жазо одатда ўлимдир.

Шекспирдаги аёллар – бу Шекспирнинг драматик ва шеърӣ асарларининг умумий муҳокамаси мавзуси. Сонетларнинг “қорамағиз” хоними каби асосий қаҳрамонлар катта миқдордаги танқидларга сабаб бўлдилар. Бу, 1960 йилларнинг иккинчи тўлкини феминизми пайтида қўшимча туртки олди. Кўп сонли илмий тадқиқотлар ва илмий мақолалар ушбу мавзунини тадқиқ қилади ва сайёраларнинг бир нечтаси Шекспирдаги аёлларнинг номлари билан аталган. Шекспирнинг трагедияларида ва умуман унинг пьесаларида аёл образларининг бир нечта турлари мавжуд. Улар бошқа белгиларга аъсир қилади, лекин улар кўпинча камситилади. Шекспир пьесаларидаги аёллар доимо муҳим ролларга эга бўлиб баъзан етакчи рол ўйнаган. Уларга воқеани ўзгартириш ёки уни барқарорлаштириш учун сабаби бор. Баъзи аёллар бошқаларга қараганда кучлироқ ва уларнинг

спектаклга таъсири ҳар бири учун ҳар хил. Улар кўпинча эркак қаҳрамонлардан устун турадилар.

XIX аср танқидлари.

Анна Жеймсоннинг 1832 йилги аёлларга хос хусуиятларидан Макбет хонимнинг тасвири Шекспир драмасидаги аёл образини эрта танқид қилиш драматург уларга берилган ижобий хусусиятларга қаратилган ва кўпинча “аёллик моҳияти”ни реалистик тарзда эгаллаган деб даъво қилган. Хелен Зиммерн , Луи Люиснинг “Шекспир аёллари” тадқиқотининг инглиз тилга таржимаси муқаддимасида 1895 йилда “Шекспирнинг драматик персонажлари орасида аёллари, эҳтимол, энг жозибали, шунингдек, маълум маънода унинг энг асил ижоди”, деб таъкидлаган. Умуман олганда улар ўз давридаги адабиётда кенг тарқалган аёл типидagi идеаллардан фарқ қилади. Люиснинг ўзи ҳам хулосасида шунга ўхшаш мақтов оҳангига урилади: Шоирнинг сеҳрли таёқчаси чуқурликларни очиб берди. Аёл табияти, унда ёкимли ва нафис туйғулардан ташқари дахшатли эҳтирослар хавли ва ҳалокатли рол ўйнайди.

XX асрнинг бошларида тугайдиган Шекспир аёлларининг бу дастлабки даври жуда одатий оҳанг ва муомала ва аёлларга бўйсуншни тасдиқлаб туради. 1983 йилда “Аёллар қисми” деб номланган тўпламнинг муҳаррирлари XIX асрнинг муаллиф учта китобига (Шекспирнинг қаҳрамонлари Анна Жеймсоннинг аёлларнинг характеристикалари, дастлаб 1832 йилди нашр этилган нуфузли китоб) ва иккитасининг роман шаклида иккита бадиий таржимаий ҳолларига мурожаат қилган. Шекспирнинг 1885

йилдаги қаҳрамонлари хулоса қилишадики, бу дастлабки танқидчилар Шекспирнинг қаҳрамонлари ўзини “аёлсиз” тутганда “безовталанишади” ва уларнинг ҳикоялари мослашуви бугунги кунда эвфузив кўринадиган услубда кизларнинг ширинлиги ва камтарлигини мақтайди. Булар, уларнинг айтишича, аёл танқидчилар ва муаллифларнинг Шекспир аёлларининг ўрганаётган ва уларга мослаштирган “маданий жиҳатдан чекланган чекловлари”.

ХУЛОСА

Шекспир пьесаларида воқеаларнинг драматик ўтиши учун аёл образлар муҳим рол ўйнайган. Ҳақиқатда бўлгани каби, Шекспир драмалари аёллари ҳам патриархал Елизавета даврининг қоидалари ва конвенцияларига боғланган. Шунинг учун Англия Елизавета даврида куч, мерос, маҳр ёки ер эвазига олиш учун аёлларни мажбуран никоҳга мажбурлаш жуда кенг тарқалган эди. Қироличанинг ўзи турмуш қурмаган аёл бўлса ҳам, аёлнинг жамиятдаги роллари ниҳоятда чекланган эди. Ёлғиз аёллар оталарининг мулки бўлган ва никоҳ орқали келажакдаги эрларига топширилган. Ўша давр аёллари итоаткорлик, сукунат, шаҳвоний иффат, тақводорлик, камтарлик, доимийлик ва сабр каби фазилатларни акс эттириши керак эди. Бу фазилатларнинг барчаси, албатта, эркаклар билан муносабатларда ўз мазмунига эга. Елизавета жамиятида ролларни тақсимлаш қатъий тартибга солинган; эркаклар боқувчи бўлиб, аёл итоаткор уй бекалари ва оналар бўлиши керак эди. Бироқ, ушбу маҳрум, қаттиқ ва уюшган доирада аёллар Шекспир драмасида энг хилма-хил шаклларда намоиш этилган. Буларнинг

барчаси учун Шекспир инглиз Уйғониш давридаги стереотипларни, уларнинг жамиятдаги роли ва масъулиятини қўллаб-қувватлайди, шунингдек, уларнинг ваколатларини шубҳа остига қўяди, қийинчиликларга дучор қилади ва қайта кўриб чиқади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Статъя А. Аникст "Лирика Шекспира" в кн.: W. Shakespeare, Sonnets. Progress Publishers, Moscow, 1965, P. 200-202.
2. Burieva, n. (2020). Lingua-poetics of narrative types in shakespeare's sonnets. *Архив научных публикаций jspt.*
3. Burieva, n. (2020). Жахон адабиётида сонет жанрининг юзага келиши. *Архив научных публикаций jspt.*
4. Burieva, n. (2020). Шекспир сонетларининг сирини ва бадиий хусусияти. *Архив научных публикаций jspt.*
5. Burieva, n. (2020). Уильям шекспир сонетларининг тарихий тақдири ва моҳияти. *Архив научных публикаций jspt.*
6. Burieva, n. (2020). Уильям шекспир сонетларининг тарихий тақдири ва моҳияти. *Архив научных публикаций jspt.*
7. Krieger M. A. Window to Criticism: Shakespeare's Sonnets and Modern Poetics. Princeton, 1964.P. 4-69.
8. William Shakespeare. The Complete works. Compact Edition. – Clarendon. Press. Oxford, 1998. – 1274 p.
9. Schoenbaum S. William Shakespeare: A documentary life. –Oxford: The Clarendon press, 1975, XVIII, 273 p.

